

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТРЕНДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ НАВЧАННЯ

Олександр КОВАЛЕНКО,
*завідувач відділу нормативно-правового
забезпечення освітньої діяльності
та атестації педагогічних кадрів
Донецького ОблІППО*

ВІД ФОРМАЛЬНОЇ ПРОЦЕДУРИ ДО СТИМУЛУ МАЙСТЕРНОСТІ: ОНОВЛЕНА ПАРАДИГМА АТЕСТАЦІЇ ПЕДАГОГІВ

Функціонування системи освіти України у 2025/2026 навчальному році відбувалося через призму регіональних безпекових ризиків, наявної матеріально-технічної бази та запитів суб'єктів освітнього процесу [1]. Завдяки гнучкому поєднанню різних моделей навчання заклади змогли підтримати освітню стабільність, одночасно нівелюючи кадрові розриви, інфраструктурні дефіцити та психологічне навантаження на колективи [2].

Про це свідчать результати інституційних аудитів Державної служби якості освіти України та її територіальних органів у 2025 році, які охопили заклади освіти у 20 областях та м. Києві (у Херсонській, Запорізькій, Донецькій та Луганській областях вони не проводилися) [9].

Серед зон зростання (порівняно з 2024 роком) – педагогічна діяльність, яка виявилася найбільш адаптивним напрямом, продемонструвавши здатність до відновлення навіть у складних умовах воєнного стану. Проте інституційні аудити зафіксували неоднорідну структуру якості загальної середньої освіти та виявили низку проблем. Актуальними серед них залишаються освітнє середовище, де зберігається висока частка показників на рівні, що вимагає покращення, та система оцінювання результатів навчання здобувачів освіти. Насамперед це стосується інклюзивної інфраструктури, оснащення навчальних кабінетів, переходу від формального опису критеріїв оцінювання до системної роботи з навчальним поступом учнів та, що дуже важливо під час збройної агресії РФ, безпеки й функціональності захисних споруд. Управлінські процеси загалом залишаються відносно стабільними, але саме в цьому напрямі найчіткіше проявляється поляризація: частина управлінських команд посилила стратегічність, прозорість і гнучкість, тоді як інша зберігає суттєві недоліки в стратегічному плануванні, внутрішній системі забезпечення якості освіти, кадровій політиці та реалізації академічної доброчесності [9].

Аудит висвітлив критичну проблему: у 54 % закладів освіти стабільно фіксуються порушення вимог законодавства з питань атестації (у 2024 році – 55%), а 77 % керівників мають труднощі з виконанням своїх управлінських обов'язків у цій сфері. Проблеми атестації у 2025 році перейшли із суто нормативної площини (неузгодженість між базовими законодавчими документами) в управлінсько-правову (ухвалення конкретних рішень, оформлення документів). Для успішного проведення атестації в наступному навчальному році потрібно відійти від «паперової» відповідності та зосередитися на посиленні відповідальності керівників і реальному запровадженню механізмів внутрішнього забезпечення якості освіти як інструменту управління, а не формального набору документів. Це передбачає регулярне самооцінювання, розроблення і використання інструментарію аналізу якості освіти, обговорення результатів із учасниками освітнього процесу, системне планування підвищення кваліфікації педагогічних працівників на рівні закладу освіти [9].

Нова парадигма атестації базується на вимогах Професійного стандарту вчителя, затвердженого у 2024 році [8]. Він визначає структуру компетентностей, які мають бути оцінені: від мовно-комунікативної до інклюзивної та цифрової, а кваліфікаційний рівень педагога тепер чітко корелює з рівнями Національної рамки кваліфікацій (НРК): фаховий молодший бакалавр – 5 рівень, бакалавр – 6 рівень, а магістр – 7 рівень НРК [4].

Під час присвоєння/підтвердження кваліфікаційних категорій і присвоєння педагогічних звань атестаційна комісія має враховувати освітній рівень та оцінювати не лише «проведені заходи», а здатність учителя моделювати зміст освіти, здійснювати інтегроване навчання, використовувати інновації тощо [5]. Вимоги до професійних компетентностей, необхідних учителю для успішного

виконання ним трудових функцій, а отже й для атестації, визначено в професійному стандарті. Складовими професійних компетентностей є здатності, кожна з яких передбачає наявність знань, умінь і навичок, комунікації, відповідальності та автономії [8]. Особливу увагу слід приділити психологічній компетентності – здатності вчителя підтримувати психоемоційний стан учнів, що за результатами аудиту 2025 року є базовим елементом якості освіти в умовах війни.

Як адаптований інструмент оцінювання професійних компетентностей учителя під час атестації можна використати методики проведення оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації: учителів початкових класів (затверджена наказом Державної служби якості освіти України № 01-10/46 від 15.01.2026 року); учителів української мови і літератури (затверджена наказом Державної служби якості освіти України № 01-10/47 від 15.01.2026 року); учителів математики (затверджена наказом Державної служби якості освіти України № 01-10/393 від 01.05.2026 року); учителів навчальних предметів громадянської та історичної освітньої галузі та/або освітньої галузі «Суспільствознавство» (затверджена наказом Державної служби якості освіти України № 01-10/417 від 07.05.2026 року). Ці методики розроблені з урахуванням положень Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р, вимог професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» і розміщені на сайті служби у вільному доступі.

ВАЖЛИВО! Основний акцент діяльності керівника та голови атестаційної комісії слід зробити на посиленні персональної відповідальності за дотримання процедурних термінів та правильність оформлення атестаційної документації (наказів, протоколів засідань, атестаційних листів).

Необхідною умовою атестації є підвищення кваліфікації, яке передуює участі в атестаційних процедурах. Підвищення кваліфікації педагогічними працівниками здійснюється згідно з планом підвищення кваліфікації закладу освіти на певний рік, що формується, затверджується і виконується відповідно до вимог Порядку, затвердженого постановою КМУ від 21.08.2019 року № 800 [6].

На момент включення у список на чергову або позачергову атестацію мінімальний обсяг підвищення кваліфікації для вчителів закладів загальної середньої освіти становить 150 годин (5 кредитів ЄКТС) протягом 5 років, за умови здійснення навчання щорічно [2]. Керівник закладу має відійти від формального збору сертифікатів та затвердження їх педагогічною радою. Результати аудиту 2025 року показали, що у 5 % закладів відсутні підтверджувальні копії документів у справах, що ставить під сумнів легітимність проведеної атестації.

ВАЖЛИВО! Заходи інституційного аудиту у 2025 році виявили значні недоліки в плануванні підвищення кваліфікації педагогічних працівників та у виконанні вимог Положення (розділ I п. 5.) щодо перевірки достовірності документів педагогічних працівників атестаційною комісією.

Оцінювання діяльності закладів освіти у 2025 році показало, що педагогічні ради не повною мірою реалізують свої повноваження у визнанні результатів навчання в суб'єктів, що не мають ліцензії (62 %). Для визнання результатів підвищення кваліфікації педагогічні ради заслуховують педагогічних працівників щодо якості виконання програми підвищення кваліфікації, дотримання суб'єктом підвищення кваліфікації умов договору та повинні ухвалити рішення про визнання або невизнання результатів підвищення кваліфікації [6].

Новації 2026 року розширюють права педагогічної ради щодо визнання результатів навчання. Зокрема, участь у програмах академічної мобільності, наукове стажування, самоосвіта, здобуття вищої освіти вперше або за іншою спеціальністю в межах професійної діяльності або галузі знань можуть бути визнані як підвищення кваліфікації.

Також у 2026/2027 навчальному році в педагогів з'являється можливість проходження супервізії як форми професійного розвитку із зарахуванням у загальну складову підвищення кваліфікації (до 30 годин на рік) [6].

Педагогічна рада має стати органом, який реально оцінює якість програм підвищення кваліфікації, а не просто фіксує їх наявність. При цьому важливою є синхронізація організації підвищення кваліфікації з питаннями кадрового забезпечення.

ВАЖЛИВО! Слід запровадити норму щодо обов'язкової верифікації документів про підвищення кваліфікації перед формуванням та подачею списків на атестацію [7].

В умовах тривалого воєнного стану та відсутності можливості проведення інституційних аудитів безпосередньо на території Донецької області у 2025–2026 роках обов'язкове підвищення кваліфікації керівників закладів освіти, їхніх заступників та директорів філій з питань атестації стає головним

інструментом забезпечення внутрішньої системи якості освіти та легітимності атестаційного процесу.

Для Донецької області, де значна частина управлінських процесів цифровізована, підвищення кваліфікації керівника має фокусуватися на подоланні типових порушень, які були виявлені під час інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти України у 2025 році:

- недотримання нормативних вимог щодо термінів створення атестаційних комісій та затвердження списків на чергову та позачергову атестацію;
- оформлення атестаційної документації;
- недодержання вимог щодо оприлюднення інформації про діяльність атестаційної комісії через розміщення її на офіційному вебсайті закладу освіти;
- відсутність системності в збереженні в особових справах педагогічних працівників копій документів про підвищення кваліфікації;
- формалізм у роботі педагогічних рад щодо визнання результатів різних видів підвищення кваліфікації педагогів.

Статистичні дані 2025–2026 років демонструють певне зниження активності участі в підвищенні кваліфікації серед керівників регіону: якщо у 2025 році навчання з питань оновленої бази атестації пройшли 149 осіб, то у 2026 році – лише 35. Особливе занепокоєння викликає той факт, що представники 22 територіальних громад Донецької області (зокрема й Слов'янської, Костянтинівської, Маріупольської, Покровської та інших) у 2026 році взагалі не брали участі у фахових програмах підвищення кваліфікації, де розглядаються атестаційні процеси.

Своєчасне та змістовне підвищення кваліфікації керівника закладу освіти Донецької області – це не лише виконання вимоги Постанови Кабінету Міністрів України № 800, а й єдина можливість мінімізувати правові ризики, забезпечити соціальний захист учителів Донеччини та трансформувати атестацію з формальної процедури у дієвий механізм професійного зростання.

У сучасному глобалізованому світі заклади освіти мають перейти від моделі контролю до моделі інвестицій у професійну досконалість. Атестація – це не просто завершення п'ятирічного циклу професійної діяльності, це важливий інструмент стратегічного розвитку, що базується на синергії внутрішнього оцінювання та зовнішнього визнання компетентностей, який перетворює заклад освіти на простір професійного зростання.

Список використаних джерел

1. Про освіту : Закон України редакція від 27.06.2024 № 2145-VIII. Верховна рада України : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення : 26.05.2026).
2. Про повну загальну середню освіту : Закон України редакція від 15.06.2025 № 4265-IX. Верховна рада України : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення : 26.05.2026).
3. Про затвердження переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників : постанова Кабінету Міністрів України від 14.06.2000 № 963. Верховна рада України : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-2000-%D0%BF#Text> (дата звернення : 26.05.2026).
4. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341. Верховна рада України : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.05.2026).
5. Про затвердження переліку кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічних працівників : постанова Кабінету Міністрів України від 23.12.2015 № 1109. Верховна рада України : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.05.2026).
6. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800. Верховна рада України : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.05.2026).
7. Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників: наказ Міністерства освіти і науки України від 09.09.2022 № 805. Верховна рада України: [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-22/ed20230901#Text> (дата звернення: 26.05.2026).
8. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» : наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 № 1225. Міністерство освіти і науки України: [сайт]. URL : <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 26.05.2026).
9. Якість освітньої діяльності в Україні. Результати інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти у 2025 році: аналітичний звіт. Державна служба якості освіти України: [сайт]. URL : <https://sqe.gov.ua/diyalnist/instituciyniy-audit/> (дата звернення: 26.05.2026).